

GEOGRAFIYA DARSLARIDA MEDIA VA VOSITALARDAN FOYDALANISH: IMKONIYAT VA MUAMMOLAR

Jalilova Charos Zarifovna

(Buxoro davlat pedagogika instituti Geografiya kafedrasida o'qituvchisi)

Suvonova Sabina Jamshid qizi

*(BuxDPI Aniq va tabiiy fanlar fakulteti Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari 3
GIQ-23 guruhi talabasi)*

Annotatsiya: Mazkur maqolada geografiya darslarida media va vositalardan foydalanishning nazariy asoslari, amaliy imkoniyatlari va duch kelinadigan muammolar yoritilgan. Media vositalari orqali o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirish, geografik jarayonlarni vizual shaklda ko'rsatish va interfaol ta'limni rivojlantirishning samarali yo'llari tahlil qilinadi. Shuningdek, o'qituvchilar uchun metodik tavsiyalar berilgan.

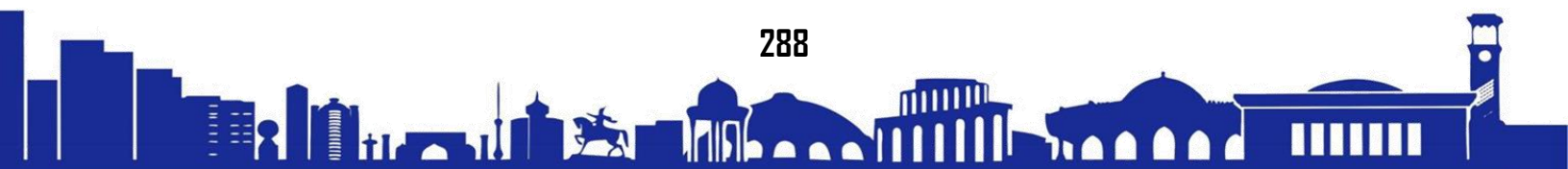
Kalit so'zlar: geografiya, media, axborot texnologiyalari, ta'lim, interaktivlik, muammolar, imkoniyatlar, dars samaradorligi.

Аннотация: В статье раскрываются теоретические основы, практические возможности и существующие проблемы использования медиа-средств на уроках географии. Рассматриваются эффективные пути повышения интереса учащихся к обучению, визуализации географических процессов и развития интерактивного обучения с помощью медиа. Также приведены методические рекомендации для преподавателей.

Ключевые слова: география, медиа, информационные технологии, образование, интерактивность, проблемы, возможности, эффективность урока.

Abstract: This article highlights the theoretical foundations, practical opportunities, and existing challenges of using media tools in geography lessons. It explores effective ways to increase students' interest in learning, visualize geographical processes, and develop interactive education through media. Methodological recommendations for teachers are also provided.

Keywords: geography, media, information technology, education, interactivity, challenges, opportunities, lesson effectiveness.

Hozirgi kunda ta'lim tizimi jadal rivojlanib, zamonaviy texnologiyalar hayotimizning deyarli barcha sohalariga joriy etilmoqda. Ta'lim sohasida ham bu jarayon yaqqol ko'zga tashlanmoqda. Ayniqsa, fanlarni o'qitishda, jumladan geografiya darslarida media va texnik vositalardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Chunki bugungi o'quvchi oddiy faqat og'zaki bayon etiladigan darsdan ko'ra, ko'rgazmali, jonli va interaktiv darslarga ko'proq qiziqadi. Shu sababli, geografiya fanini o'qitishda media vositalaridan foydalanish darslarning samaradorligini oshiradi, o'quvchilarning fanga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartiradi va bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi.

Geografiya – tabiat va jamiyat o'rtasidagi murakkab aloqalarni, yer yuzida sodir bo'layotgan turli tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni o'rganadigan muhim fandır. Bu fan orqali o'quvchilar Yer sharining tuzilishi, materik va okeanlarning joylashuvi, iqlim mintaqalari, relyef shakllari, tabiiy boyliklar, aholi joylashuvi va xo'jalik faoliyati haqida bilimga ega bo'ladilar. Bunday murakkab tushunchalarni faqat darslik matni asosida tushuntirish yetarli emas. Shuning uchun ham geografik kartalar, globuslar, sun'iy yo'ldosh tasvirlari, videoroliklar, animatsiyalar, slaydlar va interaktiv dasturlardan foydalanish orqali o'quvchilarga mavzuni chuqurroq va aniqroq tushuntirish mumkin.

Masalan, "Iqlim mintaqalari" mavzusini o'rgatishda har bir mintaqaning xususiyatlarini so'z bilan tushuntirish mumkin, ammo agar o'qituvchi videorolik, geografik karta yoki animatsiya orqali bu mintaqalarning joylashuvini, harorat va yog'in miqdorini ko'rsatsa, bu o'quvchining mavzuni tezroq tushunishiga va xotirasida uzoq saqlanib qolishiga yordam beradi. Shuningdek, "Vulkanlar va zilzilalar", "Muzliklar harakati", "Cho'llanish jarayoni", "Okean oqimlari" kabi mavzularni ham media vositalarisiz tasavvur qilish qiyin. Chunki bu jarayonlar oddiy ko'z bilan har doim ham kuzatilavermaydi. Video, animatsiya va modellar esa ushbu hodisalarni real ko'rinishda aks ettirib, ularni tushunarli qiladi.

Bugungi kunda geografiya darslarida eng ko'p foydalanilayotgan zamonaviy vositalardan biri bu – Google Earth va Google Maps dasturlaridir. Ushbu platformalar orqali o'quvchilar Yer sharini virtual tarzda aylanishi, turli davlat va shaharlarni yaqindan ko'rishi, tog'lar, daryolar, cho'llar va o'rmonlarni o'rganishi mumkin. Bu esa ularda geografiyaga bo'lgan qiziqishni yanada oshiradi. Shuningdek, GIS (geografik axborot tizimi) dasturlari orqali hududlar tahlil qilinadi, kartalar tuziladi va turli ma'lumotlar solishtiriladi. Bunday amaliy ishlar o'quvchilarda tadqiqotchilik qobiliyatining rivojlanishiga olib keladi.

Media vositalari nafaqat bilim berishda, balki o'quvchilarda mustaqil va tanqidiy fikrlash, tahlil qilish, xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Masalan, o'quvchiga biror hududning sun'iy yo'ldosh tasviri berilib, shu asosida uning iqlimi, relyefi yoki tabiiy resurslari haqida xulosa chiqarish vazifasi topshirilsa, bu uning bilimini mustahkamlaydi. Bundan tashqari, interaktiv testlar, onlayn viktorinalar va o'yinlar orqali o'qish jarayoni yanada qiziqarli tus oladi. O'quvchi darsda faol qatnashganida esa uning mavzuga nisbatan qiziqishi va mas'uliyati ortadi.

Bundan tashqari, media vositalardan foydalanish dars jarayonida vaqtni tejashga, mavzuni tartibli va aniq yetkazishga imkon beradi. O'qituvchi oldindan tayyorlangan slaydlar, video va grafik materiallar orqali qisqa vaqt ichida ko'proq ma'lumot bera oladi. Bu esa dars samaradorligini oshiradi. Ayniqsa, murakkab mavzularda ko'rgazmalilik juda katta ahamiyatga ega. Chunki o'quvchi ko'rib o'rganganda, ma'lumotni tezroq o'zlashtiradi va mustahkam eslab qoladi. Biroq geografiya darslarida media vositalaridan foydalanishda ayrim muammolar ham mavjud. Ba'zi maktab va ta'lim muassasalarida zamonaviy texnika vositalari yetishmasligi, kompyuterlar sonining kamligi, proyektor, interaktiv doska kabi qurilmalar mavjud emasligi darsni to'liq raqamlashtirishga to'sqinlik qiladi. Shu bilan birga, internet tezligining pastligi yoki doimiy ishlamasligi ham onlayn resurslardan foydalanishga xalaqit beradi. Ayrim o'qituvchilarda esa axborot texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha yetarli bilim va malaka yo'qligi seziladi. Bu muammolarni hal qilish uchun o'qituvchilarni malaka oshirish kurslariga jalb qilish, maktablarni zamonaviy texnik vositalar bilan ta'minlash va internet tizimini yaxshilash zarur.

Shunga qaramasdan, bugungi kunda media vositalarining imkoniyatlari juda keng bo'lib, ularni to'g'ri va maqsadli qo'llash orqali geografiya ta'limini yangi bosqichga ko'tarish mumkin. Raqamli texnologiyalar yordamida darslar yanada jonli, mazmunli va qiziqarli bo'ladi. O'quvchilar atrof-muhitni chuqurroq anglab, unda sodir bo'layotgan o'zgarishlarga befarq bo'lmaydi. Bu esa ularda ekologik madaniyat, tabiatga ehtiyotkorona munosabat va mas'uliyat hissini shakllantiradi.

Geografiya darslarida media vositalaridan foydalanish o'quvchilarning bilish faoliyatini yanada chuqurroq va mazmunli yo'nalishga olib kiradi. Media materiallari orqali o'quvchilar faqat mavzuni tinglabgina qolmay, balki uni ko'z bilan ko'rib, jarayonlarni real tasvir asosida tasavvur qiladilar. Masalan, relyef shakllanishi, vulkan otilishi, muzliklarning siljishi yoki okean oqimlarining harakati kabi jarayonlarni oddiy matn orqali tushuntirish

ancha qiyin, biroq animatsiya va videolarda bu jarayonlar aniq va esda qolarli ko‘rinishda namoyish etiladi. Bu o‘quvchilarning fazoviy tasavvurini, mantiqiy bog‘lanishlarni anglash qobiliyatini va tahlil qilish ko‘nikmalarini kengaytiradi. Media orqali ko‘rsatilgan sun‘iy yo‘ldosh tasvirlari, elektron atlaslar, 3D kartalar o‘quvchilarga hududlarning o‘zaro farqi, joylashuvi, masofa va yo‘nalish kabi tushunchalarni real ko‘rinishda anglash imkonini beradi. Shuningdek, media vositalari o‘quvchini mustaqil izlanishga ko‘proq jalb etib, u grafiklarni solishtiradi, obyektlarni qiyoslaydi, virtual kartada hududlarni taqqoslaydi, natijada dars oddiy tinglov emas, balki faol o‘quv jarayoniga aylanadi.

O‘qituvchilar uchun media vositalarining samarali qo‘llanishi ko‘proq ularning metodik yondashuviga va darsni rejalashtirish darajasiga bog‘liq. Media vositasining o‘zi emas, balki u orqali qanday ta‘limiy maqsadga erishish muhim hisoblanadi. Shu sababli, dars mavzusiga mos sifatli video, animatsiya yoki interaktiv karta tanlash, ularning mazmunini tahlil qilib chiqish, ortiqcha yoki mavzuga aloqasiz materiallardan voz kechish katta ahamiyatga ega. Har bir media ko‘rgazmasiga savollar, muhokama topshiriqlari va kichik tahliliy vazifalar qo‘shish o‘quvchilarning darsga jalb etilishini ta‘minlaydi. O‘quvchi ko‘rgan material ustida mustaqil fikr yuritmasa, media faqat tomosha vositasiga aylanib qoladi — shuning uchun o‘qituvchi har bir ko‘rsatilgan sahna ortida sabab-oqibat, ta‘sir-reaksiya kabi tahliliy jihatlarni talab qilishi lozim. Bundan tashqari, Google Earth, GIS, EarthViewer kabi platformalardan foydalanish o‘quvchining raqamli kompetensiyasini oshiradi, unda kartografik tafakkur, hududiy tahlil va ilmiy kuzatuv malakalarini shakllantiradi. Shu orqali media vositalaridan foydalanish nafaqat mavzuni osonlashtiradi, balki o‘quvchini mustaqil izlanish olib borishga yo‘naltiruvchi muhim pedagogik vosita sifatida xizmat qiladi.

Media vositalaridan foydalanish jarayonida yuzaga keladigan muammolarni to‘g‘ri baholash va ularning oldini olish ta‘lim samaradorligi uchun juda muhimdir. Ba‘zi ta‘lim muassasalarida texnik vositalarning yetishmasligi yoki internet tezligining pastligi sababli darsdan oldin rejalashtirilgan media materiallarini to‘liq namoyish etish imkoni bo‘lmay qoladi. Bunday holatlarning oldini olish uchun o‘qituvchi materiallarning oflayn variantini oldindan yuklab olish, zaxira texnik vositalar tayyorlab qo‘yish orqali dars jarayonini to‘xtalib qolishidan saqlashi mumkin. Ba‘zan o‘quvchilarning media materialiga haddan tashqari berilib ketib, faqat tomoshabin sifatida qatnashishi ham darsning mazmunidan chalg‘itadi. Bu muammoni bartaraf etish uchun har bir video yoki animatsiyadan keyin

savollar berish, tahliliy topshiriqlarni bajarish, muhokama tashkil qilish zarur. Shuningdek, ayrim o‘qituvchilarning raqamli texnologiyalar bilan ishlash ko‘nikmalari yetarli bo‘lmagan taqdirda media vositalaridan to‘laonli foydalanish qiyinlashadi. Bu esa maxsus treninglar, malaka oshirish kurslari, amaliy seminarlar orqali hal etilishi kerak bo‘lgan muhim masala hisoblanadi. Umuman olganda, media vositalaridan foydalanish ko‘proq tayyorgarlik, puxta rejalash va tahliliy yondashuvni talab qiladi; aynan shular orqali darsning mazmuni boyiydi, o‘quvchining geografik dunyoqarashi esa yanada kengayadi.

Xulosa qilib aytganda, geografiya darslarida media va texnik vositalardan foydalanish bugungi zamon talabi hisoblanadi. Bu vositalar yordamida o‘quvchilarning bilim saviyasi oshadi, ularning dunyoqarashi kengayadi, mustaqil fikrlash va tahlil qilish qobiliyati rivojlanadi. Zamonaviy texnologiyalar bilan boyitilgan geografiya darslari o‘quvchini bilimli, tafakkuri keng, atrof-muhitga ongli munosabatda bo‘ladigan shaxs sifatida tarbiyalaydi. Shu sababli, kelajakda ham geografiya fanini o‘qitishda media vositalaridan yanada kengroq va samaraliroq foydalanish muhim vazifalardan biri bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jalolov A. Pedagogik texnologiyalar va media vositalar. – Toshkent: O‘zMU, 2017.
2. Xoliqov B. Geografiya ta’limida axborot texnologiyalaridan foydalanish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
3. Hasanov X. Ta’lim jarayonida texnik vositalardan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari. – Toshkent, 2018.
4. Qodirov A., Ahmedov M. Geografiya o‘qitish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016.
5. To‘rayev R. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2019.

